

David Safier

28 DAGEN

Vertaald door
Anne Marie Koper

2016
Amsterdam

Voor mijn moeder, mijn vader en mijn zus

Ze hebben me ontdekt.

De hyena's hebben me ontdekt!

Ze zitten me op de hielen.

Dat voelde ik instinctief aan. Zonder ze gezien of gehoord te hebben. Zoals een dier in de wildernis voelt dat het in groot gevaar is, zelfs als het de vijand nog niet kan zien. Deze markt was voor de Polen een heel normale markt, waar ze hun groenten, brood, spek, kleren, zelfs hun rozen kopen, maar voor mensen zoals ik een wildernis. Een plek waar ik een prooi was. Een plek waar ik kon sterven als ze erachter kwamen wie, of beter gezegd wat ik echt was.

Nu niet sneller gaan lopen, dacht ik. Of langzamer. Of van richting veranderen. Zeker niet naar mijn achtervolgers omkijken. Zelfs niet onregelmatig ademen. Niets doen wat hun argwaan zou kunnen bevestigen.

Het kostte me heel veel moeite om gewoon verder over de markt te slenteren, alsof ik op deze verrassend warme voorjaarsdag van de zon genoot. Alles in me schreeuwde dat ik moest wegrennen, maar dan was het voor de hyena's duidelijk geweest dat hun vermoeden klopte. Dat ik geen gewone Poolse was, die net klaar was met boodschappen doen en nu met volle tassen naar huis, naar haar ouders ging, maar een smokkelaar.

Ik bleef even staan, keurde voor de schijn de appels bij de kraam van een boerin en vroeg me af of ik toch niet moest omkijken. Want het kon natuurlijk zijn dat ik het me allemaal maar verbeeldde en dat eigenlijk niemand me volgde. Maar iedere vezel in mijn lichaam wilde vluchten. En ik had al lang geleden geleerd om op mijn instinct te vertrouwen. Anders had ik mijn zestiende niet eens gehaald.

Maar ik vluchtte niet en liep langzaam verder. De oude boerin,

die afschuwelijk dik was – ze had blijkbaar eerder te veel dan te weinig te eten –, riep me met krassende stem na: ‘Dat zijn de lekkerste appels van heel Warschau!’

Ik zou elke appel verschrikkelijk lekker hebben gevonden. Voor de meeste mensen die binnen de muren moesten wonen, was zelfs een halfverrotte appel een traktatie geweest. Dat gold nog meer voor de eieren die in mijn tas zaten, de pruimen en helemaal voor de boter, die ik voor veel geld op de zwarte markt zou verkopen.

Maar als ik een kans wilde maken om weer achter de muren terug te keren, moest ik weten hoeveel achtervolgers ik had. Heel zeker van hun zaak waren ze niet, want anders hadden ze me al lang aangehouden. Ik moest nu echt naar hen omkijken. Op de een of andere manier. Onopvallend. Zonder nog meer aandacht op me te vestigen.

Ik keek naar de straatstenen onder mijn voeten. Een paar meter voor me zag ik een rioolrooster en dat bracht me op een idee. Eerst liep ik doodnormaal verder. De hakken van mijn blauwe schoenen, die zo goed bij mijn blauwe jurk met rode bloemen pasten, klikklakten op de stenen. Als ik op smokkelpad ging, droeg ik altijd de kleren die mijn moeder me had gegeven, toen we nog geld hadden. Alle andere kleren die ik had waren inmiddels versleten, sommige zelfs meerdere keren gerepareerd. Als ik die aan had gehad, had ik nog geen vijf meter over de markt kunnen lopen zonder op te vallen. Maar deze jurk en schoenen, waar ik heel zuinig op was, waren mijn werkkleren, mijn camouflagepak, mijn pantser.

Ik liep recht op het rooster af en bleef er expres met mijn hak in haken. Ik verstepte me, riep theatraal ‘Au, verdomme!’, zette mijn tassen neer en boog me voorover om mijn hak tussen de twee spijlen uit te krijgen. Ik keek tegelijkertijd stiekem om en zag ze: de hyena’s.

Mijn instinct had me niet bedrogen. Dat was helaas nooit het geval. Of gelukkig. Het was maar hoe je het bekeek.

Het waren drie mannen. Voorop liep een kleine, stevige, ongeschoren man met een bruine leren jas en een grijze pet. Hij was een jaar of veertig en leek de leider te zijn. Achter hem liepen een

grote man met een baard, die eruitzag alsof hij met één hand een rotsblok kon optillen, en een jongen van mijn leeftijd. Hij droeg ook een leren jas en een pet en oogde als een jonge versie van de leider. Misschien was het zijn zoon? In ieder geval ging de jongen niet naar school, anders kon hij niet 's ochtends over de markt op mensenjacht gaan.

Het gekke was, binnen de muren mochten we niet meer naar school, omdat de Duitsers al het onderwijs hadden verboden. Er waren wel illegale scholen, maar niet voor iedereen, en ik ging er al een tijdje niet meer naartoe. Want ik moest voor mijn familie zorgen.

Deze Poolse jongen mocht leren, kon wat van zijn leven maken, maar wilde het niet. Het bracht ook een hoop geld op, zo'n bende *schmalzowniks*, zoals we deze hyena's noemden, die op jacht ging naar Joden en ze tegen beloning aan de Duitsers uitleverde. Het maakte de *schmalzowniks*, waarvan er heel veel in Warschau waren, ook niets uit dat de Duitsers iedere illegaal doodschoten die buiten de muren werd opgepakt.

In het voorjaar van 1942 gold de doodstraf voor iedereen die zich zonder toestemming in het Poolse deel van de stad begaf. En de dood was nog niet het ergste. Er deden de meest verschrikkelijke verhalen de ronde over hoe de Duitsers gevangenen folterden voordat ze tegen de muur werden gezet. Ongeacht of het een man, vrouw of kind was. Soms martelden ze zelfs kinderen dood. Alleen al bij de gedachte aan een martelkamer stokte mijn adem. Maar ik was nog niet geslagen, gefolterd en doodgeschoten. Ik leefde! En dat wilde ik zo houden. Voor mijn kleine zusje Hannah.

Er was niemand op de wereld van wie ik zoveel hield als van dat kleine lieve wezentje. Hannah was door de slechte voeding veel te klein voor een twaalfjarige, nauwelijks meer dan een schim, op haar ogen na. Die waren heel groot, wakker en nieuwsgierig en verdienden het iets anders te zien dan de nachtmerrie binnen de muren.

In die ogen fonkelde een ongelooflijke verbeeldingskracht. Op de illegale Szul-Kult-school was ze bijna in alle vakken matig tot

slecht, van wiskunde en biologie tot aardrijkskunde, maar niemand was zo goed in het verzinnen van verhalen, die ze in de pauze aan andere kinderen vertelde: ze vertelde over een bosbewoonster die haar geliefde prins Josef uit de klauwen van een driekoppig monster redde, over de haas Marek, die namens de geallieerden de oorlog won, en over de gettojongen Hans, die stenen tot leven kon wekken, maar dat liever niet deed omdat de stenen zo chagrijnig waren. Voor iedereen die naar Hannah luisterde werd de wereld een beetje kleurrijker en mooier.

Wie zou er voor de kleine zorgen, als ik hier werd opgepakt?

Mijn moeder in ieder geval niet. Met haar ging het zo slecht dat ze het kleine, armoedige krot waarin we woonden niet meer uit kwam. En mijn broer ook niet. Die was te druk met zichzelf bezig.

Ik wendde mijn blik van de schmalzowniks af, trok mijn hak uit het rooster en raakte even met mijn hand de straatstenen aan. Wanneer ik door angst werd overvallen, raakte ik vaak het oppervlak van iets aan om rustig te worden: metaal, steen, stof – als het maar iets was waardoor ik voelde dat er nog iets anders op deze wereld bestond dan mijn angst.

De lichte steen, die ik even met mijn hand beroerde, was warm van de zon. Ik haalde diep adem, pakte mijn tassen op en liep verder.

De schmalzowniks achtervolgden me, dat wist ik. Ik kon horen dat ze hun pas versnelden, ondanks al het andere marktlawaaï: de stemmen van de handelaren die hun waren aanprezen, de klanten die afdongen, het getjilp van vogels en het geraas van auto's die op de straat achter de markt reden.

Mensen slenterden me langzaam voorbij. Een blonde jongeman in een grijs pak, zoals veel Poolse studenten dat droegen, floot vrolijk voor zich uit. Ik hoorde deze geluiden, maar op de een of andere manier werden ze naar de achtergrond verdrongen. Mijn jachtige ademhaling klonk luid, hoewel ik niet sneller was gaan lopen. Mijn hart leek per seconde harder te gaan kloppen. Maar de voetstappen van mijn achtervolgers klonken het hardst.

Ze kwamen dichterbij.

Steeds dichterbij.

Al snel zouden ze me inhalen en tegenhouden. Waarschijnlijk zouden ze me dwingen om al mijn geld af te geven om niet overgeleverd te worden. Maar zodra ik betaald had, zouden ze me alsnog verraden en ook de premie van de nazi's incasseren.

Ik wist al lang dat dat vroeg of laat een keer zou gebeuren, eigenlijk al vanaf het moment dat ik begon te smokkelen. Dat was een paar weken nadat mijn vader ons in de steek had gelaten. We hadden geen geld meer om op de zwarte markt eten te kopen en het rantsoen dat we van de Duitsers kregen was maar 360 calorieën per dag. Bovendien was wat wij Joden kregen vaak ook nog bedorven. Alles wat te slecht was voor de soldaten aan het oostfront, ging naar ons. Verrotte rapen, bedorven eieren of bevroren aardappels die je niet meer kon koken, maar waar je met een beetje geluk nog pannenkoekjes van kon maken. Afgelopen winter rook het hele getto regelmatig naar deze aardappelpannenkoekjes.

Wilde ik dat mijn familie te eten had, dan moest ik iets ondernemen. Mijn vriendin Ruth verkocht haar lichaam in het Britannia Hotel en had aangeboden voor mij te bemiddelen, ook al had ze grijnzend opgemerkt dat ik een jongensachtig figuur had. Maar voordat ik daaraan begon, zette ik liever mijn leven op het spel door te smokkelen.

Voor het geval dat ik door de schmalzowniks werd opgepakt, had ik een verhaal verzonnen: ik was Dana Smuda, een Poolse scholiere die in een ander deel van Warschau woonde maar hier altijd boodschappen deed, omdat ze alleen op deze markt een speciale bladerdeegtaart met een verrukkelijke appelvulling verkochten. Mijn nepadres moest ver weg zijn, omdat de hyena's me anders meteen naar het desbetreffende huis zouden leiden en erachter zouden komen dat ik loog. Om mijn verhaal in geval van nood geloofwaardig te maken, kocht ik op de markt altijd een stuk taart en stopte het in mijn tas.

Tijdens mijn uitstapjes had ik altijd een ketting met een kruisje om mijn hals. Daarnaast had ik een aantal christelijke gebeden uit mijn hoofd geleerd, zodat ik voor een goede katholiek kon doorgaan. Gebeden als het Weesgegroet, het Sanctus en Magnificat:

‘Hoog verheft nu mijn ziel de Heer, verrukt is mijn geest om God, mijn Verlosser...’ – alsof je, als je enig gezond verstand had, in deze tijden verrukt van God kon zijn.

Als Hij vóór me op een podium zou staan, zou ik hem met eieren bekogelen. Ook al kostten die in het getto heel veel geld. Ik geloofde niet in religie. Niet in politiek. En zeker niet in volwassenen. Ik geloofde alleen in overleven.

‘Halt!’ riep een van de achtervolgers, waarschijnlijk de leider van de bende.

Ik deed alsof hij het niet tegen mij had. Ik was toch een heel gewoon Pools meisje, waarom zou ik me dan omdraaien als een wildvreemde ‘Halt!’ riep?

In mijn gedachten liep ik snel alles door: ik ben Dana Smuda, woon op Miodawastraat 23, houd van bladerdeegtaart...

De hyena’s sneden me de pas af en gingen voor me staan.

‘Hé, ben je op een uitstapje naar de andere kant, jodenslet?’ vroeg de aanvoerder.

‘Wat?’ vroeg ik met gespeelde ergernis. Het was nu van levensbelang om niet bang over te komen.

‘Tweeduizend zloty of we leveren je over aan de Gestapo,’ antwoordde de aanvoerder, terwijl zijn zoon – ze moesten wel familie zijn, ze hadden precies dezelfde enigszins kromme houding – me van top tot teen opnam. Het leek alsof hij mij, een Joods meisje, afstotelijk vond, maar zich er tegelijkertijd met zijn zieke geest een voorstelling van probeerde te maken hoe ik er zonder kleren uitzag.

‘Het is een eenmalig bod: tweeduizend en we laten je met rust.’

Opeens voelde ik het zweet over mijn rug lopen. Het was geen gewoon zweet, waar je wel eens last van had als de zon ’s middags fel scheen. Nee, het was angstzweet. De soort die heel scherp ruikt en waarvan ik – omdat ik heel beschermd was opgegroeid – tot een paar jaar geleden niet eens wist dat het bestond.

Zolang het zweet tot mijn rug en oksels beperkt bleef, was er niets aan de hand, maar het mocht in geen geval op mijn voorhoofd verschijnen. Deze hyena’s zouden het kleinste teken van zwakte meteen herkennen.

‘Heb je het niet begrepen, jodenhoer?’

Ik kon geen woord uitbrengen.

Op dat moment begreep ik waarom mensen in dit soort gevallen criminelen al hun geld geven, zelfs als ze ergens wel weten dat ze daarna alsnog worden uitgeleverd. Ze klampten zich vast aan de valse hoop dat de schmalzowniks zich aan de gemaakte afspraken zouden houden. Als ik genoeg geld had gehad, had ik vermoedelijk ook meteen toegegeven dat ik Joods was en het aan hen afgestaan. Maar ik had nog nooit zoveel geld gehad. Met een geforceerde glimlach zei ik: ‘U vergist zich.’

‘Doe niet alsof we dom zijn,’ zei de aanvoerder. Hij was zeker van zijn zaak.

Instinctief voelde ik dat mijn slim bedachte verhaal hem niet zou overtuigen. Bij zijn zoon en de lompe grote vent had ik ermee weg kunnen komen, maar niet bij hem. Hij had de afgelopen jaren vast al meer Joden opgespoord en ongetwijfeld betere leugens gehoord dan mijn verhaal over de scholiere met de bladerdeegtaart. Veel betere. En kettinkjes met kruisjes had hij vast ook genoeg gezien.

Mijn leugen zou niets opleveren. Helemaal niets. Hoe had ik zo naïef kunnen zijn, zo slecht voorbereid? Door mijn toedoen zou mijn moeder binnen een paar weken in onze kamer op Miłastraat 70 sterven en Hannah zou niet veel langer te leven hebben. Misschien zou ze het een poosje in het getto weten te redden als bedelaar. Maar zodra het winter werd, stierven de bedelende kinderen ’s nachts op straat.

Ik moest zorgen dat Hannah dat niet zou overkomen. Op wat voor manier dan ook!

Ik bedacht dat de ketting en mijn verzinsels niet de enige dingen waren die me hieruit konden helpen. Ik kon nog iets inzetten: ik zag er niet al te Joods uit.

Zeker, ik had donker haar zoals de meeste Joodse meisjes, maar dat hadden veel Poolse meisjes ook. Bovendien had ik een wipneusje en iets wat helemaal niet bij het beeld van een Jodin paste: groene ogen.

Mijn vriend Daniel had me op een romantisch moment gezegd dat ze zo groen waren als bergmeertjes die in het zonlicht fonkelen. Ik had nog nooit van mijn leven een bergmeer gezien, dus ik wist niet of die echt groen waren. En ik zou er waarschijnlijk ook nooit achter komen.

Als mensen me aankeken, begonnen ze vaak te twijfelen. Vanuit de verte kon ik zowel voor een Poolse als voor een Joodse doorgaan. Maar van dichtbij was ik door de kleur van mijn ogen aan beide kanten van de muur een bezienswaardigheid.

Vechtend tegen mijn angst keek ik de aanvoerder van de schmalzowniks recht in de ogen. Het groen ergerde hem. En toen deed ik zonder erover na te denken iets gekks: ik lachte. Luidkeels. De weinige mensen die me goed kennen, weten dat ik bijna nooit lach en als ik lach, dan zeker niet zo. Het klonk echt in de oren van de schmalzowniks en dat maakte hen nog onzekerder.

Toen zei ik op spottende toon: 'Jullie zitten er ver naast.'

Ik glipte langs de verbaasde mannen, die duidelijk nog nooit door iemand van wie ze dachten dat ze een jodenslet was, waren uitgelachen en liep gewoon met mijn tassen verder. Het was niet te geloven: ik leek er door mijn brutale optreden goed vanaf te komen. Ik moest er bijna om lachen.

Maar opeens begon de kleine aanvoerder te rennen, gevolgd door de andere twee, en sneed me de pas weer af. Mijn adem stokte. Het zou me niet nog een keer lukken om brutaal te lachen.

'Je bent Joods, dat ruik ik gewoon,' blafte de man, terwijl hij zijn pet een beetje naar achteren schoof. 'Ik ben de beste in het opsporen van ongedierte.'

'De allerbeste,' zei de jongen trots.

Ja, hij was er trots op dat zijn vader mensen afperste en de dood in joeg.

Het was zo oneerlijk: mijn vader had mensen beter gemaakt, Polen, Joden, om het even wie. Hij had zelfs een Duitse soldaat verzorgd, die in onze straat werd neergeschoten tijdens een van de laatste dagen van de opmars. Maar hoeveel mensen hij ook had gered, hoe gewaardeerd hij ook was als arts, nu, nu we hem meer

dan ooit nodig hadden, was mijn vader er niet voor ons en kon ik absoluut niet trots op hem zijn.

‘Laat me met rust,’ zei ik kwaad, ‘of ik roep de politie!’

Ik maakte met mijn loze dreigement indruk op de jongen en de reus met de baard. De Poolse politie hield niet van schmalzowniks, ze waren concurrenten als het ging om het opstrijken van premies voor Joden die zich illegaal aan de andere kant van de muur bevonden. En als schmalzowniks dan ook nog onschuldige Poolse meisjes treiterden, werden ze echt kwaad. Dat wisten die mannen ook.

Maar de aanvoerder liet zich niet van de wijs brengen. Hij keek recht in mijn groene ogen, die hem niet meer aan zijn verdenking deden twifelen, en probeerde er onzekerheid in te ontdekken, al was het maar een zweempje.

Ik keek hem strak aan. Uit alle macht.

‘Ik meen het,’ zei ik opnieuw.

‘Nee, dat doe je niet,’ reageerde hij doodkalm.

‘Jawel!’

‘Laten we dan samen naar de politie gaan,’ stelde hij voor, terwijl hij naar een politieman in een blauw uniform wees, die voor de kraam van de dikke vrouw in een appel beet en een zuur gezicht trok, omdat de appel niet half zo lekker smaakte als was beloofd.

Wat moest ik nu doen? Als ik naar de politie ging was ik verloren. Als ik niet ging ook. Nu stond het angstzweet toch op mijn voorhoofd. De aanvoerder zag de zweetdruppels en glimlachte. Het had geen zin om te blijven veinzen.

Ik hoorde de fluitende student weer. Ik zou snel sterven, op zijn laatst zou ik morgen tegen de muur worden gezet. Mijn moeder en mijn zusje zouden niet zonder mij overleven. En deze vent liep vrolijk te fluiten!

Moest ik wegrennen? Ik had maar weinig kans om te ontsnappen. Zelfs als ik, ondanks mijn hoge hakken, sneller was geweest dan de schmalzowniks, zouden ze gaan roepen en schreeuwen. Tussen de winkelende mensen op de markt liepen genoeg Jodenhaters rond die me tegen zouden houden. Er waren genoeg Polen die

een hekel aan ons hadden. Ze waren weliswaar liever niet door de Duitsers bezet, maar ze waren maar al te dankbaar dat die ze van de Joden afhielpen.

Zelfs in het onwaarschijnlijke geval dat ik levend van de markt wist af te komen, zou ik nooit onopgemerkt de muur van het getto bereiken. Wegrennen had dus ook geen zin. Maar het was mijn enige kans. Ik stond op het punt om mijn tassen met de kostbare boodschappen op de grond te laten vallen en te rennen voor mijn leven, toen ik opeens een roos in mijn gezicht geduwd kreeg.

Een echte roos!

Recht voor mijn gezicht.

De intense geur verdreef zelfs de scherpe lucht van het angstzweet uit mijn neus. Wanneer had ik voor het laatst een roos gerooken? In het getto waren er geen. En als ik op de Poolse markt inkoop deed, nam ik nooit de tijd om aan de bloemen te ruiken. Het was nog nooit in me opgekomen. En net nu ik op het punt stond om aan de Duitsers te worden overgeleverd, bood iemand me een roos aan?

Het was de student.

Hij stond naast me en keek me met lachende lichtblauwe ogen aan, alsof ik het mooiste en meest geweldige wezen was dat hij ooit had gezien.

Bij nader inzien zag deze opgewekte man er jonger uit dan een student, hij was eerder zeventien of achttien dan twintig.

Nog voordat ik of een van de schmalzowniks iets kon uitbrengen, nam hij me met een zwierige beweging in de armen en zei lachend: 'Een roos voor mijn roos!'

Wat een slappe tekst. Maar de verliefde manier waarop hij het zei was zo overtuigend dat het niet lachwekkend was.

Eindelijk drong het tot me door: deze jongen wilde me redden. Door te doen alsof ik zijn grote Poolse liefde was. Was hij ook Joods? Of toch Pools? Hij kon met zijn blonde haar, zomersproeten en blauwe ogen zelfs voor een Duitser doorgaan. In ieder geval was hij een goede acteur. Wie hij ook was, hij riskeerde zijn leven voor mij, een wildvreemde.

‘Je bent de roos van mijn leven!’ zei hij met een stralend gezicht.

De hyena’s wisten nog steeds niet hoe ze op zijn actie moesten reageren. Gedroegen niet alleen mensen die alsof deden zich op zo’n overdreven manier?

Als ik hen wilde overtuigen en onze levens wilde redden, moest ik het spel meespelen.

Maar ik was totaal in de war. Ik wilde zijn roos aanpakken, maar ik stond als verstijfd. Alsof ik was verlamd door de giftige rups Xala uit Hannahs verhaal over de domme rups die vlinders haatte.

De jongen voelde hoe gespannen ik was en trok me nog dichter tegen zich aan. Zijn greep was stevig, zijn armen waren sterker dan je van zo’n dunne jongen zou verwachten. Ik was nog steeds niet in staat om te reageren. Stijf van angst en schrik lag ik als een etalagepop in zijn armen. In een poging om dat te verbergen deed hij er nog een schepje bovenop: opeens gaf hij me een kus.

Hij kuste me!

Hij duwde zijn ruwe, een beetje opengesprongen lippen op de mijne en drong met zijn tong mijn mond binnen, heel vanzelfsprekend, alsof hij het al duizend keer had gedaan. Ik wist dat ik hem moest terugzoenen. Het was mijn laatste kans. Als ik dat niet deed, was het definitief voorbij. Voor ons allebei.

Het besef dat we zouden sterven als ik niet eindelijk eens reageerde, rukte me uit mijn verstijving. Ik kuste hem even gepassioneerd terug.

Of ik de kus lekker vond, wist ik op dat moment niet eens.

Toen de jongen me weer een beetje losliet, keek ik gelukkig.

‘Bedankt voor de roos, Stefan.’ Ik had snel een naam voor hem verzonnen.

‘Jij bedankt voor het feit dat je bestaat, Lenka.’ Hij had ook een naam voor mij bedacht en was duidelijk erg opgelucht dat ik het spelletje met hem had meegespeeld.

Nu pas durfde ik naar de hyena’s te kijken. Ze waren zeer onder de indruk van ons toneelstukje. De jonge schmalzownik keek zelfs een beetje jaloers, hij had ook maar al te graag een Pools meisje gekust.

‘Vallen deze mannen je lastig?’ vroeg Stefan, die deed alsof hij ze nu pas in de gaten kreeg.

‘Ze denken dat ik een Jodin ben.’

Stefan keek de mannen aan alsof het idioot was dat ze op dat idee waren gekomen. Maar hij lachte er niet bij, zoals ik bij mijn eerste poging om van hen af te komen. Met een boze blik zei hij: ‘Willen jullie mijn vriendin beledigen?’

Hij speelde nu de trotse Pool wiens meisje in haar eergevoel werd aangetast. Jodin? Dat je zoiets over de vriendin van een oprechte Pool durfde te zeggen!

‘Nee... nee,’ stamelde de leider. Hij deed een stapje achteruit. Zijn kompanen deden hetzelfde.

‘Jawel, dat wilden jullie wel,’ zei ik boos. Ook al speelde ik alleen maar de rol van gekrenkte Poolse, mijn woede op deze hyena’s was echt.

Stefan hief een gebalde vuist naar de schmalzowniks. Ze deinsden nog een beetje achteruit. Ze hadden hem makkelijk aangekund, drie tegen één, dat was geen enkel probleem geweest. Maar ze vergrepen zich niet aan Polen, dan haalden ze zich alleen maar de woede van de politie op de hals. Ze schaamden zich er zelfs een beetje voor dat ze mij hadden gewantrouwd. Ze gingen niet zover dat ze zich verontschuldigden, maar de leider wendde zich zonder iets te zeggen van ons af en gebaarde de andere twee hyena’s hem te volgen.

Stefan tilde mijn twee zware tassen op als een galante heer die zijn vriendin wil ontzien, en sloeg een arm om me heen. Verliefd slenterde hij met me over de markt, terwijl ik zijn roos vasthield.

Ik was even bang dat hij er met mijn spullen vandoor zou gaan. Misschien was hij ook een smokkelaar. Maar zou een gewone smokkelaar zijn leven voor een ander riskeren? En zelfs als hij mijn spullen wilde stelen, was dat dan niet slechts een lage prijs voor mijn leven? Zodat ik mijn familie kon blijven voeden? Mijn zusje erdoorheen kon slepen?

‘Dank je wel,’ zei ik tegen hem.

‘Graag gedaan,’ zei hij en hij lachte er zo bij dat je hem bijna ge-

loofde. Hij voegde eraan toe: ‘Je kunt goed zoenen.’

Hij zei het met de bravoure van een jongen die veel meisjes en vermoedelijk ook veel vrouwen had gekust en er ook echt over kon oordelen.

‘Je hebt mijn leven gered,’ fluisterde ik, zodat passanten het niet konden horen. Dit was niet de tijd en de plaats om ondersteboven te raken van een complimentje. ‘Onze levens. Jij hebt je leven voor mij gewaagd.’

Ik kon het nog steeds niet helemaal geloven. In een wereld waarin iedereen alleen aan zichzelf dacht, had hij alles voor mij op het spel gezet.

‘Ik wist dat het zou lukken,’ antwoordde hij ook zachtjes, terwijl hij niet gespeeld of brutaal, maar oprecht glimlachte.

‘Dan wist je meer dan ik,’ zei ik met een gepijnigde grijns.

‘Er waren twee goede redenen,’ legde hij uit.

‘Welke dan?’

‘Ten eerste je groene ogen...’

Hij lachte, hij vond ze blijkbaar mooi. Tot mijn verbazing was ik erdoor gevestigd.

‘En de andere reden?’ vroeg ik aan hem.

‘Iemand die in deze tijden smokkelt moet heel slim zijn. Anders was hij – of zij – al lang dood.’

Door deze opmerking voelde ik me nog meer gestreeld. Ik was zelfs een beetje trots. Omdat ik dat natuurlijk niet wilde laten merken, zei ik snel: ‘Slim of stapelgek.’

Hij lachte. Het was een mooie, ontspannen lach. Niet zo geforceerd als die van veel Joden. Was hij dan toch een Pool? Misschien heette hij wel echt Stefan.

‘Smokkel jij ook?’ vroeg ik.

Hij bleef staan, trok een ernstig gezicht en aarzelde of en zo ja hoeveel hij van zichzelf wilde prijsgeven. Uiteindelijk antwoordde hij: ‘Niet zoals jij.’

Wat moest ik daarvan denken? Smokkelde hij voor de koningen van de zwarte markt in het getto? Was hij een Poolse crimineel die die mensen hielp?

Stefan trok zijn arm van me af.

‘Het is beter voor je als je zo min mogelijk van me weet,’ zei Stefan. Hij leek opeens veel ouder dan zeventien.

‘Ach, ik red me wel,’ zei ik.

‘Dat dacht ik vroeger ook van mezelf,’ zei hij. De ondeugende twinkeling was geheel uit zijn ogen verdwenen. Ook al had ik graag willen weten wat hij daarmee bedoelde, het ging me niets aan. Hij gaf de tassen weer aan mij. Ik was opgelucht: ik hoefde niet zonder levensmiddelen terug naar het getto. Bovendien had ik het heel erg gevonden als mijn redder me had bestolen.

‘We moeten nu afscheid van elkaar nemen,’ zei Stefan.

Dat vond ik niet leuk. Ik wilde hem graag beter leren kennen. Toch zei ik met een knikje: ‘Dat is waarschijnlijk wel het beste.’

Hij keek me even weemoedig aan, alsof hij het ook jammer vond dat onze wegen hier scheidde. Toen hij zich door mij betrappt voelde, verscheen er weer een glimlach op zijn gezicht: ‘Als je thuis komt, moet je je even wassen.’

‘Hoe bedoel je?’ vroeg ik verbaasd.

‘Je ruikt naar angstzweet,’ zei hij met een brede grijns.

Ik wist niet of ik erom moest lachen of hem ervanlangs moest geven. Ik deed het allebei.

‘Au!’ riep hij lachend uit.

‘Pas op je woorden,’ zei ik, ‘of er zullen er nog meer volgen.’

Hij begon nog iets harder te lachen: ‘Ik heb het altijd al gezegd: aantrekkelijke vrouwen zijn gevaarlijk.’

Verdomme, voelde ik me alweer gevlaid.

Stefan gaf me ondeugend nog een kus op de wang en ging op in de mensenmassa, om waarschijnlijk voorgoed uit mijn leven te verdwijnen. Zonder dat ik ooit zijn echte naam zou kennen en hij zou weten dat ik eigenlijk Mira heette.

Als je iets spannends meemaakt, komen de emoties soms pas later los, als je weer tot rust bent gekomen. Een scherpe doorn van de roos prikte zachtjes in mijn vingertop en opeens voelde ik de kus weer heel intens. De passie waarmee hij me had gezoend. En waarmee ik zijn kus had beantwoord.

Ik was er helemaal ondersteboven van. Het verschil tussen deze kus en de eerste die ik van Daniel had gekregen had niet groter kunnen zijn.

Daniel.

Ik voelde me plotseling schuldig. Hoe kon ik nou zo onder de indruk zijn van de kus van een vreemde?

Daniel was de enige ter wereld uit wie ik kracht kon putten. Hij was de meest beleefde persoon die ik kende. En hij stond altijd voor me klaar. In tegenstelling tot veel anderen.

Stefan zou ik waarschijnlijk nooit meer zien. En zelfs dan...

Daniel en ik. We zouden samen naar Amerika gaan. Ooit. We zouden met Hannah over Broadway flaneren. Die prachtige stad in geuren en kleuren zien. Ik kende hem alleen van zwart-witbeelden uit Amerikaanse films die bij ons in de bioscoop draaiden, voordat de nazi's binnenmarcheerden.

Daniel en ik hadden elkaar gezworen dat we naar New York zouden gaan.

Ik vermande me, verdrong alle gevoelens die met de kus te maken hadden. Ik weet het aan alle opwinding, aan het levensgevaar waarin ik had verkeerd en dwong mezelf om niet meer aan Stefan te denken. Maar de dag was nog niet om. Het moeilijkste deel van mijn uitstapje lag nog voor me. Ik moest weer terug naar het getto. Zonder door de Duitse bewakers te worden betrapd.